

УДК 374.7 (37.013.31:374.72)

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(16\).2019.39-48](https://doi.org/10.35387/od.2(16).2019.39-48)

Вовк Мирослава Петрівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9109-9194>

Email: miravovk79@gmail.com

Ходакієвська Сніжана Володимирівна – молодший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Email: hsv1987@rambler.ru

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті уточнено сутність поняття «технологія навчання дорослих» та узагальнено досвід українських науковців у напрямі теоретичного обґрунтування і впровадження сучасних технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. Виявлено, що технологія навчання вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, що підпорядковано вирішенню конкретного, передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі за забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо. У процесі реалізації технологій навчання в умовах формальної і неформальної освіти доцільно спроектувати етапи їх реалізації (етапи діагностики (психолого-андрагогічної) суб'єкта навчання; планування, вибір (розробка) оптимальної технології; технологічний; експертно-оціночний; корекційний). З-поміж провідних умов упровадження технологій навчання у сфері освіти дорослих необхідно забезпечувати такі: організаційні; змістово-процесуальні; соціально-психологічні. В умовах інтенсивного розвитку освіти дорослих назріла потреба розроблення і упровадження технологій навчання, які на основі виявлення специфіки організації навчання в умовах формальної і неформальної освіти дозволять інтенсифікувати процес особистісного і професійного розвитку дорослих з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, потреб, запитів тощо. Значні напрацювання в цьому аспекті має ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, співробітники якого розробляють і упроваджують технології навчання дорослих різного типу (комунікативні, тренінгові, дистанційні тощо).

Ключові слова: навчання дорослих, технологія навчання,

формальна освіта, неформальна освіта, технологізація, інновація, педагогічна освіта, освіта дорослих.

Vovk Miroslava – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of Content and Technology Department of Pedagogical Education of Ivan Ziazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9109-9194>

Email: miravovk79@gmail.com

Khodakivska Snizhana – Junior Researcher at the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education of Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

Email: hsv1987@rambler.ru

ADULT LEARNING TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF FORMAL AND NON-FORMAL EDUCATION

Abstract. *The article clarifies the essence of the «technology of adult learning» concept and generalizes the experience of the Ukrainian scientists in the theoretical grounding and implementation of adult learning modern technologies under formal and non-formal education. It is revealed that a learning technology differs from other forms of the educational process organization under formal and non-formal education by systematic, algorithm implementation, which is subordinated to the solution of the specific task and involves to use the most effective forms and methods at each stage to ensure the quality mastery of the material, the formation or development of abilities, competences, etc. In the process of implementation the learning technologies under formal and non-formal education it is advisable to design the stages of their implementation (stages of diagnostics (psychological-andragogical) of the education subject; planning, selection (development) of optimal technology; technological; expert-evaluation; corrective). Among the leading conditions for the introduction of adult learning technologies are the following: organizational; informative – procedural; socio-psychological. Currently, under the intensive development of adult education, there is an urgent need to develop and implement the adult learning technologies based on the identification of the specific of training organization under formal and non-formal education that enable to intensify the process of adults personal and professional development taking into account the individual educational trajectory, needs and requirements etc. The Ivan Ziaziun IPAE of the NAES of Ukraine has considerable experience in this aspect whose staff develops and implements various types of adult learning technologies (communicative, training, distance learning, etc.).*

Key words: *adult learning, learning technology, formal education, non-formal education, technologization, innovation, pedagogical education, adult*

education.

Постановка проблеми, її актуальність. Згідно з «Маніфестом освіти дорослих в XXI столітті» Європейської асоціації освіти дорослих (ЕАЕА) актуально визначено місію освіти дорослих у світі: «Навчання дорослих може допомогти змінити життя і трансформувати суспільство – це право людини і загального блага. На сьогодні європейська стратегія політики навчання дорослих реалізується на рівні національних координаторів – держав-членів (Manifesto for Adult Learning in the 21st Century European Association for The education of adults, 2018). Одним із важливих напрямів навчання дорослих, що становить стратегічний вектор утвердження у прогресивних країнах освіти дорослих як цілісної системи, є продукування і впровадження технологій навчання, що становить сучасну тенденцію навчання упродовж життя.

Тенденція технологізації навчання слугує підтвердженням конструктивних змін у європейському освітньому середовищі, що зумовлено інтенсифікацією набуття життєвих і професійних навичок різних категорій дорослих, необхідністю оптимізації термінів і змісту навчання у зв'язку зі зміною фаху, пошуку нових видів діяльності особистістю, що прагне змінити індивідуальну траєкторію життя. У сфері педагогічної освіти і освіти дорослих суб'єктом педагогічної дії виступає доросла особистість, яка має конкретні запити, належить до певної соціальної групи. Відповідно її навчання, професійний і особистісний розвиток передбачає гнучкість формального і неформального навчання, створення можливостей для організації інформальної освіти, адаптивність до освітнього процесу, застосування спектру технологій навчання дорослих, які враховують специфіку дорослої людини, її спрямованість, досвід, цінності.

Технологізація навчання дорослих має охоплювати усі форми освіти – формальну, неформальну та інформальну, що становить необхідну умову розвитку освіти дорослих, створення навчально-методичних ресурсів навчання різних категорій дорослого населення. Моделюючи і впроваджуючи технології навчання в освітню практику підготовки та перепідготовки різних фахівців, у процес набуття життєвих навичок, педагогічний персонал з навчання дорослих повинен мати стійкі мотиви щодо їх використання, адаптації відомих та створення авторських технологій, володіти спектром фахових компетентностей (дослідницьких, творчих, проектувальних, комунікативних тощо), що дозволить ефективно впроваджувати технології навчання в умовах формальної і неформальної освіти.

Технологізація формальної і неформальної освіти дозволяє інтенсифікувати процес набуття життєвих навичок, збагачувати професійний досвід на основі чітко спланованої, організованої стратегії навчання, яка переважно спрямована на конкретну мету – розвиток чітко визначених умінь, здатностей, зміну професійних чи особистісних соціальних ролей особистості дорослого. Слушною є думка Л. Лук'янової

(Лук'янова, Аніщенко, Сігаєва, Зінченко, Баніт, & Дорошенко, 2013), яка зауважує, що «... удосконалення процесу навчання дорослих стає центральним пунктом реалізації сучасних реформ. Проте цей процес має нині слабе методичне й дидактичне забезпечення. Насамперед це виявляється у суттєвому дефіциті ефективних технологій навчання, поєднаних з психолого-педагогічним забезпеченням навчального процесу та орієнтованих на дорослу аудиторію».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть українські вчені спрямовують дослідницький пошук на науковий аналіз проблем технологізації навчання дорослих, на виявлення можливостей підвищення ефективності навчання різних категорій дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. З-поміж досліджень проблем освіти дорослих найбільше наукове зацікавлення викликали питання обґрунтування концептуальних засад розвитку освіти дорослих в Україні (В. Кремень, С. Гончаренко, В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало та ін.), вивчення зарубіжного досвіду організації навчання дорослих (Н. Авшенюк, Л. Дяченко, О. Огієнко, Н. Пазюра, О. Пехота, Н. Постригач та ін.), теоретичного аналізу сучасних педагогічних технологій (О. Аніщенко, Н. Яковець, С. Сисоєва та ін.), дослідження технологій навчання у педагогічній освіті (О. Дубасенюк, Н. Гузій, М. Гриньова, О. Кучерявий, О. Семенов, Г. Сотська, Л. Хомич та ін.), розроблення і впровадження технологій у процесі організації освіти дорослих, у післядипломній педагогічній освіті (Т. Сорочан, В. Сидоренко та ін.). Однак вважаємо, що виникла потреба у цілісному представленні напрацювань українських науковців щодо теоретичного обґрунтування і практичного втілення в освітній практиці технологій навчання дорослих.

Мета статті – уточнити сутність поняття «технологія навчання дорослих» і узагальнити досвід українських науковців у напрямі теоретичного обґрунтування і впровадження сучасних технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному науковому дискурсі наявне одночасне використання понять «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання». На нашу думку, у галузі освіти дорослих найбільш доцільним є використання поняття «технологія навчання». За визначенням ЮНЕСКО (1970), технологія навчання – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань із урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти (Гончаренко, 1997). У найбільш поширених дефініціях технологій навчання акцентується увага на логічній упорядкованості структурних елементів, послідовності її реалізації в освітньому процесі. Водночас достатньо часто дослідники розглядають це поняття з позиції проектування на конкретну дисципліну з урахуванням специфіки структурування змісту, добору форм і методів педагогом-предметником у межах дисципліни, яку він викладає. Так, у

наукових джерелах наявні тлумачення поняття «технологія навчання» як: певного порядку, логічності і послідовності викладу змісту навчання відповідно до поставленої мети, повною мірою алгоритмізація спільної діяльності вчителя і учнів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій і взаємин і водночас як шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного предмета, теми, питання та обраної технології (Назарова, 1997, с. 21-27), як використання комплексу сучасних технічних засобів навчання в освіті (Чернишова, Гузій, Ляхоцький, 2014, с. 176); як галузі застосування системи наукових принципів до програмування навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які допускають їх оцінювання (Гончаренко, 1997, с. 331); як феномену, що є важливою складовою історії людства, формою вираження інтелекту, сфокусованого на вирішення важливих проблем буття, синтезом розуму й здібностей людини (Дичківська, 2012, с. 64).

Технологія навчання вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, що підпорядковано вирішення конкретного завдання (сформулювати певну якість, збагатити знання, удосконалити уміння, набути чи розвинути певну компетентність), передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі за забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо. Про системність технології навчання свідчать її структурні складові: методологічні орієнтири (принципи і закономірності), зміст навчання, спектр форм і методів, що в сукупності підпорядковані конкретній цілі навчання.

На основі аналізу праць з проблем структури технології, етапів їх реалізації (О. Аніщенко (2013) С. Змейов (2002), С. Сисоєва та ін.) можна констатувати, що технологія навчання має універсальну структуру, яка передбачає концептуальну, змістову, процесуальну, професійну складові. Важливими є діяльність педагога з управління навчально-виховним процесом, діагностика педагогічного процесу. О. Аніщенко (Лук'янова, Аніщенко, Сігаєва, Зінченко, Баніт, & Дорошенко, 2013, с. 52) визначила етапи проектування і впровадження технологій навчання дорослих з урахуванням специфіки дорослих учнів, вимог до їх реалізації, наповнення складових технологічного процесу, специфіки їх використання в освітній практиці: 1) етап діагностики (психолого-андрагогічної) суб'єкта навчання, визначення його культурно-освітніх потреб, соціально-психологічних, пізнавальних особливостей тощо; 2) планування, вибір (розробка) оптимальної технології із урахуванням індивідуальності дорослих учнів, їх освітньо-культурних потреб; 3) безпосередня підготовка до впровадження вибраної технології навчання; 4) технологічний, що передбачає власне впровадження технології навчання; 5) експертно-оцінний, який дозволяє оцінити результат впровадження технології навчання дорослих і всієї виконаної роботи; 6) корекційний (внесення змін у зміст, засоби, форми,

методи навчання, оцінювання його результатів тощо).

Підтвердження доцільності й ефективності впровадження технологій навчання у сфері освіти дорослих має здійснюватися з урахуванням відповідних умов, з-поміж яких С. Сисоева визначає: *організаційні; змістово-процесуальні; соціально-психологічні* (Сисоева, 2002, с. 90-91). Особливу увагу дослідниця приділяє гуманістичній спрямованості навчання, демократизації освіти, органічному зв'язку освіти з національною культурою тощо.

Специфікою використання технологій навчання у сфері формальної і неформальної освіти є врахування основоположних принципів їх реалізації, що, на переконання А. Мітіної, пов'язано з тим, що у системі освіти дорослих відбуваються інтенсивні процеси розроблення нових моделей навчання, створення інноваційних педагогічних технологій, які потім активно впроваджуються в різні ланцюжки освітньої системи (Митина, 2004). Відповідно на основі студіювання праць учених О. Аніщенко «Технології навчання дорослих», Л. Лук'янової (2010, с. 119-124), Т. Сорочан «Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти на андрагогічних засадах», доцільним у контексті використання технологій навчання дорослих є опертя на такі принципи, як: пріоритет самостійного навчання; принцип спільної діяльності; індивідуалізація, системність, контекстність навчання; принципи актуалізації результатів навчання, елективності навчання, принцип розвитку освітніх потреб, усвідомленості навчання.

За результатами теоретичного аналізу проблеми використання технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти нами було вивчено досвід розроблення і впровадження технологій навчання у сфері дорослих, у сфері педагогічної освіти як її складової. На особливу дослідницьку увагу заслуговує досвід теоретичного обґрунтування, змістового розроблення та процесуального використання технологій навчання дорослих, авторами яких є науковці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Узагальнено досвід науковців у напрямі удосконалення технологій навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.

Здійснивши синхронічний і діахронічний аналіз тренінгових технологій у сфері освіти дорослих, Л. Лук'янова розробила поетапність, процесуальну складову їх реалізації в сучасних умовах з урахуванням актуальних вимог до їх використання в умовах формальної і неформальної освіти. Дослідниця наголошує, що загалом тренінгова діяльність здійснюється через застосування певних навчальних методів і прийомів, що уможлиблює засвоєння навчального змісту учнями, формування в них професійних умінь і навичок, встановлює взаємозв'язок й активізує досвід (Лук'янова, Аніщенко, Сігаєва, Зінченко, Баніт, & Дорошенко, 2013).

Структуру, процедуру конструювання й практичної реалізації технологій навчання дорослих схарактеризувала О. Аніщенко, яка обґрунтувала типологію технологій навчання дорослих на основі

студювання праць українських і зарубіжних дослідників. З-поміж основних технологій найбільш доцільними дослідниця визначає такі: 1) структурно-логічні (задані) технології навчання; 2) комп'ютерні технології; 3) тренінгові технології; 4) дистанційні навчальні технології (Лук'янова, Аніщенко, Сігаєва, Зінченко, Баніт, & Дорошенко, 2013).

Проблема використання потенціалу інформаційних технологій у процесі підготовки педагогічного персоналу висвітлена науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у контексті проблеми підготовки майбутніх учителів (Огієнко, Калюжна, Красильник, Мільто, Радченко, Гончарук, Годлевська, & Вінник, 2013). Дослідники акцентують увагу на тому, що «у сучасних умовах інформатизації освіти розширюється й оновлюється освітянський діапазон, створюються принципово нові можливості для створення інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки вчителів у вищій педагогічній школі, які б стимулювали вчителів до підвищення кваліфікації й професійного самовдосконалення протягом всього життя, виступали професійним супроводженням їх творчого потенціалу» (Там само).

Важливим досягненням науковців інституції є врахування сучасних вимог щодо оптимізації професійного розвитку педагогічного персоналу, чому сприяє впровадження технологій професійного розвитку педагогів як особливої категорії дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. Учені теоретично спроектували та апробували авторські технології професійного розвитку педагогів в умовах формального і неформального навчання (Вовк, Сотська, Філіпчук, Грищенко, Соломаха, Султанова, Гомеля, 2019). З-поміж найбільш ефективних технологій відзначимо такі:

- технологія розвитку технологічної компетентності викладачів-дослідників (С. Соломаха), метою якої є розкриття педагогічного потенціалу інноваційних освітніх технологій, а також формування у викладачів-дослідників навичок ефективного їх використання у навчально-виховній діяльності;

- технологія розвитку мовнокомунікативної компетентності викладачів-дослідників в умовах формального навчання (М. Вовк), мета якої розвивати здатності усного і письмового спілкування рідною мовою з використанням форм, видів, мовних засобів наукового стилю у професійному середовищі, можливостей наукової фахової української мови для презентації дослідницької позиції у фаховому науково-професійному дискурсі.

- технологія творчого використання досвіду науково-педагогічних шкіл у неформальній освіті педагогів (Ю. Грищенко), мета якої організація формальної і неформальної освіти викладачів закладів вищої освіти та викладачів-дослідників, визначальними ознаками якої є особистісний і професійний розвиток, а результатом – готовність викладачів закладів вищої освіти та викладачів-дослідників до використання ідей вітчизняних науково-педагогічних шкіл у професійній діяльності.

- технологія використання засобів музейної педагогіки у

неформальній освіті педагогічного персоналу (Н. Філіпчук), метою якої є збагачення змісту, удосконалення методів музейної педагогіки в умовах неформальної освіти на основі досвіду вітчизняних музеїв культурологічного, мистецтвознавчого спрямування.

– технологія формування полікультурної компетентності викладачів закладів вищої освіти (Л. Султанова), мета якої – формування і розвиток полікультурної компетентності педагогічного персоналу як єдності особистісних якостей, професійних компетентностей, що уможлиблює успішність професійної діяльності в умовах полікультурного суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у науковому дискурсі сучасної педагогічної науки відбувається процес постійного дослідницького пошуку щодо обґрунтування сутності поняття «технологія навчання» щодо доцільності використання у сфері освіти дорослих з урахуванням сучасних тенденції її розвитку. Виявлено, що технологія навчання вирізняється з-поміж інших форм організації освітнього процесу в умовах формальної і неформальної освіти системністю, алгоритмом реалізації, передбачає добір найбільш ефективних форм і методів, що застосовуються на кожному конкретному етапі та забезпечують якісне опанування матеріалу, формування чи розвиток здатностей, компетентностей тощо.

Нині в умовах інтенсивного розвитку освіти дорослих назріла потреба розроблення і впровадження технологій навчання дорослих, які на основі виявлення специфіки організації навчання в умовах формальної і неформальної освіти дозволять інтенсифікувати процес особистісного і професійного розвитку дорослих з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, потреб, запитів тощо. Значні напрацювання в цьому аспекті має ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, співробітники якого розробляють і впроваджують технології навчання дорослих різного типу (комунікативні, тренінгові, дистанційні тощо).

Перспективою подальших дослідницьких пошуків є моніторинг розроблення і впровадження технологій професійного розвитку педагогів в умовах формального і неформального навчання.

Список використаних джерел

- Аніщенко, О. В. (2014). Технології навчання дорослих. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. К.; Кіровоград. 3 (54). 363-366.*
- Вовк, М. П., Сотська, Г. І., Філіпчук, Н. О., Грищенко, Ю. В., Соломаха, С. О., Султанова, Л.Ю., Гомеля, Н.С. (2019). *Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти.* – Київ: Талком.
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь.
- Дичківська, І. М. (2012). *Інноваційні педагогічні технології (2-ге вид.).* Київ: Академвидав.
- Змеєв, С. И. (2002). *Технология образования взрослых (Серия – Высшее*

- образование). Москва: ИЦ «Академия».
- Лук'янова, Л. Б. (2010). Основоположні принципи андрагогічної моделі навчання: оптимальні умови використання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, проблеми*. Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер». 23, 119-124.
- Лук'янова, Л. Б., Аніщенко, О. В., Сігаєва, Л. Є, Зінченко, С. В., Баніт, О. В., Дорошенко, Н. І. (2013). *Сучасні технології освіти дорослих*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Митина, А. М. (2004). *Дополнительное образование взрослых за рубежом: концептуальное становление и развитие*. – М.: Наука.
- Назарова, Т.С. (1997). Педагогические технологии: новый этап революции. *Педагогика*, 3, 21-27.
- Огіско, О. І. (Ред.), Калюжна, Т. Г., Красильник, Ю. С., Мільто, Л. О., Радченко, Ю. Л., Гончарук, Т. О., Годлевська, К. В., & Вінник Н. І. (2013). *Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Сисоєва, С. О. *Педагогічні технології визначення, структура, проблеми впровадження*. URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc.../Sysoyeva.pdf. – Мова укр.
- Сисоєва, С. О. (2002). Педагогічні технології: структурно-функціональний аналіз. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця. Ч. 1, 90-91.
- Сорочан, Т. М., Рудіна, О. М. *Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти на андрагогічних засадах*. URL: <https://scholar.google.com/scholar?cluster=10969624765774942855&hl=en&oi=scholar>
- Чернишова, Є. Р. (Ред.), Гузій, Н. В., Ляхоцький, В. П. (2014). *Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти*. Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».
- Manifesto for Adult Learning in the 21st Century* European Association for The education of adults (2018). Взято з <https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/02/manifesto.pdf>

References (translated and transliterated)

- Anishchenko, O. V. Adult learning technologies. *Vy`shha osvita Ukrainy`: teorety`chny`j ta naukovo-metody`chny`j chasopy`s*. K.; Kirovograd. 3 (54). 363-366. (in Ukrainian).
- Vovk, M. P., Sotskaya, G. I., Filipchuk, N. O., Grishchenko, Y. V., Solomakha, S. O., Sultanova, L. Y., Gomel, N. S. (2019). *Teachers' professional development technologies in formal and non-formal education*. Kyiv: Talcom (in Ukrainian).
- Goncharenko, S. U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Libid (in

- Ukrainian].
- Dychkivska, I. M. (2012). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii (2-he vyd.) [Innovative pedagogical technologies]*. Kyiv: Academic [in Ukrainian].
- Zmeev, S. I. (2002). *Tekhnolohiia obrazovanyia vzroslukh [Adult Education Technology]*. (Series – Higher Education). Moscow: IC «Academy» (in Russian)].
- Lukyanova, L. B. (2010). *Osnovopolozhni pryntsypy andrahohichnoi modeli navchannia: optymalni umovy vykorystannia [Fundamental principles of the andragogical model of learning: optimal conditions of use]*. Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, problems (Issue 23, pp. 119-124). Kyiv – Vinnytsia: Planer LLC (in Ukrainian).
- Lukyanova, L. B., Anishchenko, O. V., Sigaeva, L. E., Zinchenko, S. V., Banit, O. V., Doroshenko, N. I. (2013). *Suchasni tekhnolohii osvity doroslykh [Modern technologies of adult education]*. Kirovograd: Imex-LTD (in Ukrainian).
- Mitina, A. M. (2004). *Dopolnytelnoe obrazovanye vzroslukh za rubezhom: kontseptualnoe stanovlenye y razvytye [Further education of adults abroad: conceptual formation and development]*. – M.: Science (in Russian).
- Nazarova, T. S. (1997). Pedahohycheskye tekhnolohyy: novui etap revoliutsyy [Pedagogical technology: a new stage in the revolution]. *Pedagogy*, 3, 21-27 (in Ukrainian).
- Ogienko, O. I. (Ed.), Kalyuzhnaya, T.G., Krasilnyk, Y.S., Milto, L.O., Radchenko, Y.L., Goncharuk, T.O., Godlevskaya, K.V., & Vinnik, N.I. (2013). *Modern teacher training: IT support*. Kirovograd: Imex-LTD (in Ukrainian).
- Sisoeva, S. O. *Pedagogical technologies of definition, structure, problems of implementation*. URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc.../Sysoyeva.pdf (in Ukrainian).
- Sisoeva, S. O. (2002). Pedagogical technologies: structural and functional analysis]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems* (Part 1, pp. 90-91). Kyiv-Vinnytsia: DOV Vinnytsia (in Ukrainian).
- Sorochan, T. M, Rudina, O.M. *Development of professionalism of pedagogical workers in the system of postgraduate pedagogical education on andragogical grounds*. URL: <https://scholar.google.com/scholar?cluster=10969624765774942855&hl=en&oi=scholar> (in Ukrainian).
- Chernyshov, E. R. (Ed.), Guziy, N. V., Lyakhotsky, V. P. (2014). *Terminological dictionary on the basics of training scientific and scientific-pedagogical staff of postgraduate pedagogical education*. Kyiv: State University of Management Education (in Ukrainian).
- Manifesto for Adult Learning in the 21st Century* European Association for The education of adults (2018). Retrieved from <https://eaea.org/wp-content/uploads/2018/02/manifesto.pdf> (in Ukrainian).